

เศรษฐกิจชุมชนตามแนว เศรษฐกิจพอเพียง: กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมามีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มุ่งเน้นการพัฒนาให้ประเทศมีความทันสมัยหรือสู่ความเป็นอุตสาหกรรมอย่างเช่นประเทศตะวันตก การจะทำให้เป็นเช่นนั้นได้ ทำให้ต้องเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่การพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้ทำให้เกิดผลกระทบในด้านอื่นๆ ได้หลายด้าน เช่น ผลทางสังคมที่ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมากขึ้นเรื่อยๆ หรือการมีชีวิตอยู่ในวงจรทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองไม่ได้ รวมทั้งเกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ ติดตามมาอย่างที่ไม่คาดไม่ถึง เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า เกิดเป็นปัญหาวิกฤติการณ์ทางสังคมทั้งระบบ ซึ่งสามารถสรุปได้จากสภาพอ่อนแอของหน่วยสังคมต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาที่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่เหมือนเช่นในอดีตที่ยังไม่ได้ใช้แนวทางการพัฒนา

ประเทศโดยยึดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก) ฉะนั้นถ้าหากยังยึดแนวทางการพัฒนาเช่นนี้ต่อไป ประเทศไทยก็อาจจะเกิดวิกฤติการณ์ด้านต่างๆ ที่คาดไม่ถึงอีกหลายประการ ดังเช่นการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ เมื่อ พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา

เมื่อคราวเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนั้น ประเทศไทยได้พยายามแก้ไขปรับปรุงแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดยการยึดหลักเดินสายกลาง มุ่งให้เกิดความสมดุลในชีวิต ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้จักพอ มีพอกิน การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผลเพื่อให้คนไทยสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง และมีความรู้เท่าทันภัยต่างๆ ทาง

เศรษฐกิจ สามารถป้องกันชีวิตตนเอง มิให้ตกเป็นเหยื่อของการบริโภคจนเกินตัวได้ พฤติกรรมเช่นนี้จะสามารถนำพาคนไทยก้าวไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยเน้นระบบการพัฒนาที่พึ่งตนเอง และมีรากฐานของพลังจากชุมชนที่สามารถจัดการบริหารตนเองโดยตนเองและเพื่อตนเอง

วิถีทางหนึ่งของระบบพึ่งตนเองคือ การให้คนในชุมชนได้พัฒนาต่อเนื่องจากฐานการพึ่งตนเองจากทรัพยากรของชุมชน ปรับเปลี่ยนรูปแบบ เพิ่มเทคโนโลยีและการจัดการที่เหมาะสมกับยุคสมัย และเหมาะสมกับศักยภาพของคนในชุมชน รู้จักเรียนรู้ที่จะร่วมกันคิด ร่วมกันเป็นเจ้าของและร่วมกันรับผลในการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือชุมชนและประเทศชาติ ทั้งนี้กิจกรรมที่มองเห็นผลเป็นรูปธรรมที่เหมาะสมที่สุดในบริบทสังคมแบบใหม่ในปัจจุบันวิธีหนึ่ง คือ กลวิธีที่เรียกว่า “ธุรกิจชุมชน” หรือ “วิสาหกิจชุมชน” ที่เป็นเศรษฐกิจชุมชนที่มีได้มุ่งเน้นการสร้างผลกำไรแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนตอบสนองการอยู่ร่วมกัน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี และคุณภาพที่ดีของคนในชุมชน (วิชิต นันทสุวรรณ, 2544: 21) แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนตามลักษณะดังกล่าว จึงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นปรัชญาการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับในการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ อันเป็นฐานรากที่มั่นคงและยั่งยืนของเศรษฐกิจประเทศอย่างแท้จริง

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์จะนำเสนอปัญหาด้านระบบคิดของการพัฒนาประเทศตามหลักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในปัจจุบัน กับระบบคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นปรัชญาแนวทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชนในยุทธศาสตร์ใหม่ของการพัฒนาและฐานคิดที่กำกับเบื้องหลัง และการสร้างเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งจะได้วิเคราะห์ให้เห็นคุณูปการของการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาของประเทศชาติอย่างยั่งยืน

ปัญหาด้านระบบคิดของการพัฒนาสู่ความทันสมัย

เมื่อพูดถึงคำว่า “พัฒนา” คนทั่วไปมักมีความเข้าใจถึงการทำให้เจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคง ถ้าพูดถึงการพัฒนาประเทศก็คือ การทำให้ประชาชนมีความสุข ความเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคงในชีวิตซึ่งต้องมีการจัดการที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนที่ต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ในการกระทำตามกระบวนการดังกล่าว มีแนวคิดและทฤษฎีอยู่ 2 แนวทาง คือ **แนวทางแรก เป็นการพัฒนาที่เรียกว่า “ก้าวกระโดด”** ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนา แล้วพิจารณาว่าปัจจัยใดที่ทำให้ความทันสมัยขาดหายไป (Missing Factor Approach) ก็จะกระตุ้นให้เกิดปัจจัยนั้นๆ เช่น การวิเคราะห์ว่า “ทุน” ซึ่งเป็นปัจจัยในการพัฒนาขาดหายไป ก็จะกระตุ้นให้เกิดการระดมทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศ หรือหากวิเคราะห์ว่า ความรู้และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการเร่งรัดการพัฒนาขาดหายไป ก็จะเร่งระดมกระตุ้นให้ประชาชนศึกษาหาความรู้และนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เป็นต้น **ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง คือ การพัฒนาที่เน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ** ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับอย่างเป็นขั้นตอน โดยค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง เป็นไปตามความพร้อมด้านต่างๆ มีความเหมาะสมกลมกลืน

แต่เท่าที่ผ่านมา ประเทศไทยได้เน้นการพัฒนาตามแนวทางแรก คือ เน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดดเพื่อให้ประเทศก้าวเข้าสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความทันสมัย หรือที่เรียกกันว่าการทำให้ประเทศสู่ความทันสมัย (Modernization) ซึ่งเริ่มจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ผลแห่งการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว ทำให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย

เปลี่ยนแปลงจากสังคมที่สงบสุข เรียบง่ายบนความสัมพันธ์ที่เกาะเกี่ยวเหนียวแน่นไปเป็นสังคมที่เน้นวัตถุนิยมในสังคมมุ่งสร้างรายได้และบริโภคตามกระแสนิยมทำให้เข้าสู่กับดักแห่งหนี้สินทั้งทางสถาบันการเงินและหนี้นอกระบบ นอกจากนี้ภาคการผลิตทางการเกษตรถูกละเลย ชุมชนล่มสลาย มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม ชุมชน ท้องถิ่นที่เคยเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรของประเทศถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นนิคมอุตสาหกรรม ภาพอารยธรรมเก่าแก่และวัฒนธรรมที่ดั่งงามสูญหายไป เกิดภาพของสังคมกระแสนิยมตะวันตกอย่างรุนแรงจนประเทศชาติก้าวเข้าสู่ภาวะล่มสลายทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ด้วยสาเหตุสำคัญ คือ การพัฒนาประเทศตามกระแสนิยมตะวันตกมากเกินไป ขาดการบริหารจัดการที่ดีตลอดจนขาดความเป็นตัวของตัวเอง

จากปรากฏการณ์ล่มสลายทางเศรษฐกิจนี้ นักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่ากระบวนการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย (Modernization) ตลอด 40 ปีที่ผ่านมาโดยมีแนวคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสตะวันตกเป็นแนวทางหลักในการพัฒนานั้นล้มเหลว แนวคิดดังกล่าวให้ความสนใจกับเทคนิควิธีที่จะก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ คือ การตอบแทนทางวัตถุซึ่งวัดที่มูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Value) โดยใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Medium of Exchange) เพื่อการดำรงชีวิต แนวคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสนี้จึงให้ความสำคัญกับการแข่งขันกันแสวงหากำไรอย่างไม่หยุดยั้ง (ธารรงค์ อุดมไพจิตรกุล, 2544: 7) โดยเชื่อว่าการแข่งขันจะทำให้มีการตั้งศักยภาพของประชาชนมาใช้ประโยชน์ และมีการพัฒนาศักยภาพตลอดเวลาเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันโดยเน้นการแบ่งแยกเป็นเฉพาะส่วน เฉพาะด้าน มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาและการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก จุดมุ่งหมายเช่นนี้ทำให้ระบบการเกษตรเปลี่ยนเป็นการปลูกแบบพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชทางการค้า ผลสัมฤทธิ์ทางเศรษฐกิจของประเทศจึงมุ่งแต่ในเรื่องผลทางธุรกิจ

และการผลิตเพื่อการค้าการส่งออกเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันได้ละเลยผลสัมฤทธิ์ทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจของชุมชนให้อยู่นอกระบบ มีฐานะเป็นเพียงแรงงานราคาถูก และแหล่งรองรับระบายสินค้าของภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น เศรษฐกิจของชุมชนชนบทจึงอ่อนแอและล่มสลาย

จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและการวิเคราะห์ของนักวิชาการข้างต้นจึงพอที่จะสรุปแนวคิดการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ว่า ตั้งอยู่บนกระบวนการทัศน์หรือวิธีคิดพื้นฐานดังต่อไปนี้

ประการแรก เนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนา คือ การมุ่งสู่ความก้าวหน้า (Progress) โดยการเน้นทางด้านเทคนิควิธีการ (A Technical Matter) เฉพาะด้านจากผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เช่น นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร นักบริหาร นักเศรษฐศาสตร์ ในการนำเอาแนวคิดทางเทคนิควิธีเข้ามาใช้ในการวางแผนการพัฒนาให้สำเร็จโดยถือว่าความก้าวหน้า คือ ความเจริญเติบโตซึ่งวัดความสำเร็จกันได้ด้วยเงินตราและวัตถุ

ประการที่สอง เป้าหมายของวิธีการพัฒนา โดยมีตัวแบบของการพัฒนาที่พึงปรารถนาสูงสุด คือ การเป็นสังคมแห่งความมั่งคั่งสมบูรณ์และสุขสบายทางวัตถุ การมีรายได้ของประชากรและประเทศในระดับสูงและการมีวิถีชีวิตที่หรูหราสะดวกสบาย ก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยี

ประการที่สาม วิธีการดำเนินการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของรัฐต่อการพัฒนา มีแนวคิดในการวิเคราะห์มุ่งหาปัจจัยที่ประเทศไม่มีหรือขาดไป จึงเป็นสาเหตุให้ประเทศด้อยพัฒนา อันเป็นตัวแบบที่ใช้กันมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และต่อเนื่องมา โดยการพยายามหาว่า ปัจจัยอะไรที่ขาดหายไป และทำให้ประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาสู่ภาวะทันสมัยได้เหมือนประเทศพัฒนาแล้ว รัฐก็จะเพิ่มปัจจัยที่ขาดไปพร้อมสกัดกั้นทำลายปัจจัยเดิมบางประการของชุมชนที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา และเมื่อประสบกับปัญหา รัฐก็ใช้การแก้ไขโดยพิจารณาปัจจัยเดียวเป็นกุญแจหลัก (Single

- Factor Approach) ในความเป็นจริงแล้วควรจะ ต้องพิจารณาทุกปัจจัยอย่างรอบด้าน

วิธีคิดและการวิเคราะห์ที่มีฐานคิดดังกล่าว ของรัฐทำให้การพัฒนาที่ผ่านมาล้มเหลว ยิ่งพัฒนา ยิ่งทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศยากจนลง มีความ เหลื่อมล้ำทางรายได้ เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับ คนรวยมากขึ้น สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ถูกทำลายมากขึ้น ระบบการศึกษาแบบใหม่เข้าไป ทำลายกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ ภายในชุมชน ระบบความสัมพันธ์อันดีของสังคม หายไป ปัญหาและวิกฤติการณ์ด้านต่างๆ เกิดขึ้น ตามมาอย่างต่อเนื่อง แนวทางการแก้ไขของรัฐมุ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงทางสาระอันเป็นรูปธรรม แต่ กระบวนทัศน์ที่กำกับเบื้องหลังยังคงไม่เปลี่ยนแปลง การแก้ไขปัญหที่อ้างความเป็นองค์รวมจากการ บูรณาการเป็นเพียงเอาสิ่งต่าง ๆ ย่อย ๆ มาอยู่รวมกัน แนวทางการแก้ไขของรัฐเช่นนั้นทำให้เกิดมายาภาพ ที่ดูเสมือนหนึ่งว่า รัฐมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องอันเกิดจากการพัฒนาได้ แต่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น คือ มีการแก้ไขปัญหาอย่าง ไม่รู้จุดจบ เป็นการแก้ไขปัญหาหนึ่งเพื่อไปประสบ กับอีกปัญหาหนึ่งหรือเป็นเพียงการชะลอการแก้ไข ปัญหาออกไปเท่านั้น จนในที่สุดไม่สามารถแก้ไข ปัญหาได้และเกิดเป็นวิกฤติที่รุนแรงมากขึ้น จาก ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวก่อให้เกิดคำถามต่อ วิกฤติที่เกิดขึ้นว่า เป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางจริยธรรม หรือเป็นวิกฤติอะไรกันแน่

จากการวิเคราะห์วิกฤติทางสังคมและ กระบวนทัศน์การพัฒนาของรัฐพบว่า วิกฤติการณ์ อันเกิดจากระบบคิดเกี่ยวกับการพัฒนามีทิศทาง การพัฒนาในลักษณะเป็นทวิลักษณ์ (Dualism) ที่มุ่งไป ในทิศทางพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเพียงด้านเดียว เพื่อให้ประเทศไล่กวดทัน (Catch up) ความเจริญ เติบโตทางเศรษฐกิจดังประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งนี้ เพราะอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่สามารถสร้าง มูลค่าเพิ่มให้แก่สิ่งที่ผลิตได้มากกว่าเกษตรกรรม จึง มีผลต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และรัฐ

เชื่อว่า หากสามารถทำให้อัตราการเติบโตทาง เศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นมากพอจนเกิดการไหลรินลงสู่ เบื้องล่างแล้ว (Trickle down effect) ความด้อย พัฒนาจะหายไปตามลำดับ โดยความเชื่อพื้นฐาน ของแนวคิด “การไหลรินลงสู่เบื้องล่าง” คือ การ สร้างความมั่งคั่งให้แก่คนกลุ่มหนึ่งเสียก่อนแล้ว ความ มั่งคั่งนี้จะกระเด็นกระสาย ไหลรินไปสู่คนยากจนใน ขนบทีในลำดับต่อมา (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 185) การพัฒนาที่ผ่านมาจึงมุ่งเน้นปัจจัยเชิงโครงสร้าง ระดับมหภาคมากกว่าจะสนใจปัจจัยเชิง กระบวนการในระดับจุลภาคหรือชุมชน ซึ่งเป็น ระดับผู้กระทำการที่เป็นนักคิด นักปฏิบัติที่สามารถ สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ในการเสริมความแข็งแกร่งแก่ เศรษฐกิจฐานรากได้โดยแท้จริง

ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติทางสังคมได้ อย่างยั่งยืน รัฐควรปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนา โดยทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก้าวหน้าติ ขึ้นอย่างมั่นคงและยืนยาว การปรับเปลี่ยนในครั้งนี้ จะต้องคำนึงถึงศักยภาพของประชาชนที่แท้จริง รวมทั้งจะต้องให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่ค่อย เป็นค่อยไปเป็นขั้นตอนมีเป้าหมายสู่ความมั่นคงยั่งยืน ทั้งนี้ต้องไม่มุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุอันมิใช่ วิธีชีวิตที่จะทำให้สังคมมีพลังในการต่อสู้กับภัยทาง เศรษฐกิจอย่างแท้จริง การปรับเปลี่ยนในครั้งนี้ควร จะเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาซึ่งตรงกับปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย โดยแนวคิด ดังกล่าวไม่ต้องละเลยส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศไป และเป็น การประสานสอดคล้องกันดีระหว่าง เศรษฐกิจจุลภาคและมหภาค ดังที่จะกล่าวรายละเอียดในลำดับต่อไป

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ปรัชญานำทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ จัดทำแผนฉบับนี้ และมีวิสัยทัศน์มองลึกไปถึง

ศักยภาพของเศรษฐกิจภาคประชาชนในการพัฒนา โดยทุก ๆ ฝ่ายได้มองเห็นทางออกจากวิกฤติของ สังคมเศรษฐกิจไทย อันเกิดจากยุทธศาสตร์การ พัฒนาที่ผ่านมาโดยการให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอ เพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ อัน เป็นแนวทางการพัฒนาที่ค่อยเป็นค่อยไปตามหลัก ธรรมะและธรรมชาติ คือ การใช้ความพอเพียง ความ เฉลียวฉลาด และความคิดพึ่งตนเองเป็นหลัก โดย เน้นความสมดุลขององค์ประกอบทั้งมวล ดังพระ ราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการ เสด็จออกมหาสมาคมในวันที่ 5 ธันวาคม 2529 ความ ตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตาม ลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตาม หลักวิชาการเพื่อได้พื้นฐานที่มั่นคง พร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญ และ ฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป หาก มุ่งแต่จะทุ่มสร้างความสำเร็จ ยกเศรษฐกิจโดยไม่ให้ แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะประเทศและ ประชาชนไทยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่ สมดุลในเรื่องต่างๆขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่ง ยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศ หลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ อย่างรุนแรงในเวลานี้...” (เย็นใจ เลขาฯ: 2544: 81)

นอกจากนี้วิถีทางของการพัฒนาต้องดำเนิน ไปเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาความรู้ ความสามารถของ ตนเอง รู้จักเลือกสรรสิ่งที่ดีจากโลกมาใช้พัฒนา ตนเองด้วยความฉลาด ดังพระราชดำรัสความตอน หนึ่งว่า

“...ควรจะได้ศึกษาค้นคว้าวิชาการ และ เทคโนโลยีอันทันสมัยซึ่งและกว้างขวาง แล้วจึง พิจารณาเลือกเฟ้นส่วนที่ดี มีประสิทธิภาพแน่นอน มาปรับปรุงใช้ด้วยความฉลาดให้พอเหมาะพอสัมกับ

ฐานะและสภาพของบ้านเมืองเรา...” (เย็นใจ เลขาฯ 2544: 84)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์จึงเป็น ปรัชญาแนวทางการดำเนินชีวิตที่มาจาก พื้นฐาน ของสังคมไทยที่ยึดหลักการเดินสายกลางสู่ความ สมดุลเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนโดยมีความหมาย ของเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy) คือ ความพอประมาณ (Moderation) ความมีเหตุผล (Reasonableness) และการมี ภูมิคุ้มกันที่ดี (Self-immunity) โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ การสร้างคนให้มีคุณธรรม ชื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร มีความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก และมีความ รอบคอบ ระมัดระวัง

เศรษฐกิจพอเพียงนั้นถือได้ว่าเป็นกิจกรรม ทางเศรษฐกิจ โดยมีเศรษฐศาสตร์พอเพียงเป็นองค์ ความรู้กำกับเบื้องหลัง เศรษฐศาสตร์พอเพียงเป็น ความรู้ในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างประหยัด และเกิดประโยชน์มากที่สุดสำหรับประชาชน อันก่อให้เกิดความเข้มแข็งในทุกส่วนโดยร่วมมือกันก่อให้เกิด คุณค่าซึ่งกันและกัน การให้ความสำคัญกับ “คุณค่า” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตวิญญาณมากกว่า “มูลค่า” ซึ่งเกี่ยวกับเงินจึงนำไปสู่ความมั่นคงและ ยั่งยืนและประสานเข้ากับเศรษฐกิจระบบโลกได้ (ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล, 2544: 98-100)

ฐานคิดในการจัดสรรทรัพยากรด้วยแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงจึงแตกต่างกับฐานคิด เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักทรัพยากรเป็นที่ตั้งแล้วจึงควบคุมและลด ความต้องการการบริโภคสินค้าและบริการที่มีอย่าง ไม่จำกัดลงมา เพื่อจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ สามารถนำไปผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองตอบ ความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มิใช่หาวิธี เอาชนะหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบ สนองความต้องการที่ไม่จำกัด เพราะหากเอาความ ต้องการที่ไม่จำกัดเป็นตัวตั้งแล้ว วิธีการจัดสรร ทรัพยากรตอบสนองความต้องการดังกล่าวจะสิ้น

เปลืองทรัพยากรธรรมชาติจะถูกใช้เป็นจำนวนมาก และอย่างรวดเร็วโดยนำการพัฒนาเทคโนโลยีมาช่วยเร่งในการผลิต ดังนั้นยิ่งเทคโนโลยีพัฒนามากเท่าใดทรัพยากรธรรมชาติจะถูกใช้หมดเร็วมากขึ้นเท่านั้น

ส่วนวิธีการลดความต้องการในการบริโภคลงมานั้น จะทำให้ลดการพึ่งพิงเทคโนโลยีลงได้เพราะสามารถพึ่งพาตนเองด้านการผลิตทำให้ประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดสมดุลของธรรมชาติและเกิดความยั่งยืนตามมา สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นโดยประชาชนต้องรู้จักตนเองและมีความรู้เกี่ยวกับตนเอง (Self Knowledge) เพราะความรู้เกี่ยวกับตนเองจะทำให้เข้าใจเหตุและปัจจัยที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน เกิดจิตสำนึกรักชุมชน และมีเหตุผลในการจัดสรรทรัพยากรบนพื้นฐานที่ว่า

ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่จำกัด ในขณะที่ประชากรของโลกนั้นเพิ่มจำนวนอย่างมากมายและรวดเร็วทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขาดแคลน ภาวะเช่นนี้จะนำไปโดยตลอดและจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไป แต่ถ้าทุกฝ่ายเห็นใจกัน ไม่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ต่างฝ่ายต่างตั้งใจที่จะค้าจุนกัน ช่วยเหลือกันก็จะอยู่ร่วมกันได้โดยลดความเห็นแก่ตัว ควบคุมความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุด กำหนดระดับความต้องการและปรับเข้าหาความพร้อมของทรัพยากร มีความเอื้ออาทรกันระหว่างบุคคลกับบุคคล ระหว่างบุคคลกับระบบ โดยเน้นความสำคัญของ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” จะทำให้การจัดสรรสิ่งที่มีจำกัดเกิดความประหยัดและก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดสำหรับประชาชน ทำให้สังคมเข้มแข็งและมีความยั่งยืนซึ่งเป็นหลักการสำคัญของเศรษฐศาสตร์พอเพียง (ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล, 2544: 100)

รากฐานความคิดของเศรษฐศาสตร์พอเพียงจึงเป็นเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับตนเอง การทำให้ชีวิตอยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน สามารถทำได้โดยตนเองไม่ต้องแข่งขันกับใคร และมีเหลือเฟือจนสามารถช่วยเหลือผู้ที่มีไม่ได้ อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนในชุมชนและขยายไปจนถึงระดับที่จะเป็นสินค้าส่งออก

เศรษฐศาสตร์พอเพียงเป็นเศรษฐกิจระบบเปิดที่เริ่มจากตนเองและความร่วมมือ วิธีการเช่นนี้จะดึงศักยภาพของประชากรออกมา สร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งมีความผูกพันกับ “จิตวิญญาณ” การบริโภคในระบบเศรษฐกิจพอเพียงจะจัดลำดับความสำคัญของ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” การให้ความสำคัญกับมูลค่านั้นทำให้ขาดจิตวิญญาณเพราะเป็นเศรษฐกิจภาคการเงินที่เน้นที่จะตอบสนองความต้องการที่ไม่จำกัดและไร้ขอบเขต ถ้าไม่สามารถควบคุมได้การใช้ทรัพยากรอย่างทำลายล้างจะรวดเร็วขึ้นและปัญหาจะตามมา เป็นการบริโภคที่ก่อให้เกิดความทุกข์ และจะไม่มีโอกาสบรรลุวัตถุประสงค์ในการบริโภคที่จะก่อให้เกิดความพอใจและความสุข (Maximization of Satisfaction) ผู้บริโภคต้องใช้หลักขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain) จึงจะควบคุมความต้องการที่ไม่จำกัดได้ และสามารถลดความต้องการลงมาได้ด้วย ก่อให้เกิดความพอใจและความสุข เท่ากับได้ตระหนักในเรื่อง “คุณค่า” จะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้ไม่ต้องไปหาวิธีทำลายทรัพยากรเพื่อให้เกิดรายได้มาจัดสรรสิ่งที่เป็น “ความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุด” และขจัดความสำคัญของ “เงิน” ในรูปรายได้ที่เป็นตัวกำหนดการบริโภคลงได้ระดับหนึ่งแล้วยังเป็นตัวแปรที่ปลดภาระของกลไกของตลาดและการพึ่งพิงกลไกของตลาดซึ่งบุคคลโดยทั่วไปไม่สามารถจะควบคุมได้ รวมทั้งได้มีส่วนในการป้องกันการบริโภคเลียนแบบ (Demonstration Effects) จะทำให้ไม่เกิดการบริโภคเกิน (Over consumption) ซึ่งก่อให้เกิดสภาพเศรษฐกิจที่ดี สังคมไม่มีปัญหาและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ที่ยึดหลักปรัชญาพอเพียงเป็นปรัชญา นำทางในการพัฒนาประเทศทำให้เชื่อมั่นได้ว่า มีทางออกให้แก่วิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะฐานความคิดของเศรษฐศาสตร์พอเพียง มียุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูพัฒนาเศรษฐกิจประเทศจากรากหญ้าของสังคมจุดเน้นของเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นการสร้างองค์กร

ขนาดเล็กบนพื้นฐานของกิจกรรมผสมผสานระหว่าง เกษตรกรรมธรรมชาติและอุตสาหกรรมขนาดย่อม บนพื้นฐานที่สร้างจากทรัพยากรของชุมชนเองจึง เป็นรากฐานที่เป็นความเข้มแข็งของเศรษฐกิจประเทศ ดังที่ น.พ. ประเวศ วะสี ได้ให้ความคิดเห็นกับ เศรษฐกิจชุมชนว่า

“ เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงมีความคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน เนื่องจาก เศรษฐกิจพื้นฐานซึ่งมีความหมายเดียวกับเศรษฐกิจชุมชนล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ เศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่ไม่มองแบบ แยกส่วน เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของ สังคมหรือชุมชนอาศัยการสร้าง ความเข้มแข็งของ ชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เศรษฐกิจ ชุมชนมีลักษณะ 5 ประการคือ เป็นเศรษฐกิจ สำหรับคนทั้งหมด มีพื้นฐานที่เข้มแข็งของชุมชน มีความเป็นบูรณาการ อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็ง ของตนเอง มีการจัดการและมีนวัตกรรมของชุมชน อย่างไม่หยุดนิ่ง” (ประเวศ วะสี อังใน ไพฑูริย์ นิมเฉลิมา และเตชพล รุติยารักษ์, 2547: 29)

เศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจรากฐานของ สังคมเข้มแข็งแล้วก็จะหนุนเนื่องให้สังคมข้างบน เติบโตได้และมีความมั่นคง พร้อมกันนั้นเศรษฐกิจ ชุมชนก็จะดำรงอยู่ได้อย่างเท่าเทียมและมีศักดิ์ศรี ท่ามกลางการดำเนินไปของเศรษฐกิจกระแสหลัก

หลักการ วิธีการ และระบบคิดของปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้มอง ภาวได้ชัดเจนว่า ระบบคิดของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความแตกต่างจากระบบคิดของเศรษฐกิจตาม กระแสการพัฒนาแบบทันสมัย กล่าวคือ ระบบ เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีความ สัมพันธ์อันดีบนความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับ ความเป็นจริงตามความสามารถและมีหลักการที่ เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ตามกระแสคิดของคนตะวันออกที่มี ลักษณะจิตนิยม ส่วนระบบคิดของเศรษฐกิจกระแส หลักตามแนวคิดตะวันตกตรงตามสำนวนหนังสือกำลัง

ภายในของจีนว่า กระบี่ไร้ใจ กล่าวคือ ให้หลักการ เป็นตัวนำพาในการสร้างประโยชน์และแสวงหา กำไรโดยปราศจากความใส่ใจต่อความรู้สึกและ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ คงไว้แต่หลักการ ผลิตและกระตุ้นการบริโภคเพื่อหาผลกำไรสูงสุด เท่านั้น เศรษฐศาสตร์แนวตะวันตกใช้ทุนเป็นอาวุธ สำคัญ แนวคิดนี้ไม่เหมาะกับคนไทยซึ่งมักจะขาด แคลนทุนเงินตรา แต่ประเทศไทยยังมีทุนทางสังคม อื่นๆที่ยึดเหนี่ยวเกาะเกี่ยวกันให้สามารถนำพากัน จนรอดปลอดภัยได้ อีกทั้งยังสามารถเกื้อกูลกันสู่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจจากรากฐานที่เรียกว่า “เศรษฐกิจชุมชน” ได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

เศรษฐกิจชุมชน: ยุทธศาสตร์การ พัฒนาเศรษฐกิจจากรากฐาน

จากประเด็นคำถามเกี่ยวกับยุทธศาสตร์หรือ แนวทางการพัฒนาที่ผ่านมา เป็นแนวทางการ พัฒนาที่ขาดความสมดุล และทำให้ทางเลือกของ ชีวิตผู้คนในชนบทต้องพึ่งพาอยู่กับการผลิตเพื่อการ ค่าเพียงไม่กี่ชนิด มีความเสี่ยงสูง และตกอยู่ใน สภาพพึ่งตนเองไม่ได้ ชุมชนชนบทอ่อนแอ ล่ม สลายและตกอยู่ในฐานะของผู้เสียสละและถูกทอด ทิ้งให้ต่อสู้กับปัญหาโดยลำพัง วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการพัฒนาภายใต้ แนวคิดการพัฒนาดังกล่าว ทำให้การพัฒนาไปสู่ สังคมอุตสาหกรรมทันสมัยถูกตั้งคำถามว่ายังเป็น เส้นทางที่เราจะเดินต่อไปหรือไม่ ถึงเวลาแล้วหรือ ยังที่ชุมชนจะต้องคิดทบทวนและปรับวิถีชีวิตของ ตนเองอย่างเข้าใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลและ สามารถพึ่งพาตนเองได้

ประเด็นหลักสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาก็คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เริ่มต้นจากการไม่เน้นความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เน้นการมีชีวิตที่ดีขึ้น ของภาคประชาชนโดยส่งเสริมให้ชุมชนชนบทสร้าง ศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และการ เปิดรับเศรษฐกิจกระแสทุนนิยมในวิถีทางเพื่อให้ได้ ประโยชน์กับภาคประชาชนซึ่งก็คือ แนวทางการ

พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจจากฐานราก และได้มีผู้เสนออยู่ทวิวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจฐานรากไว้สี่ประการดังต่อไปนี้ (ชมพุกุโตรีมย์, 2546: 38-40)

ประการที่หนึ่ง การพึ่งตนเองได้ หมายถึง การดำรงอยู่ในสังคมที่ต้องพึ่งพาความแข็งแกร่งและทรัพยากรของตนเองเป็นหลัก ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาเศรษฐกิจ ภาคประชาชนไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ การที่ภาคประชาชนจะพึ่งตนเองได้จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจาก “การกินคืออยู่ดี” เป็น “การอยู่พอดีกินพอดี”

ประการที่สอง การปรับเปลี่ยนแผนการผลิต เพื่อการพาณิชย์มาเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ เพราะการผลิตเพื่อการพาณิชย์ ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพิงระบบทุนนิยมโลกและกลไกตลาดที่มีความไม่แน่นอนและผันผวน การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และต่อเมื่อมีส่วนเกินจึงนำออกขาย เป็นการลดความเสี่ยงและเพิ่มความมั่นคงในชีวิต

ประการที่สาม การรวมกลุ่มตั้งเป็นองค์กรชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและอำนาจต่อรองของภาคประชาชนให้สามารถต้านทานผลกระทบอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้ และเป็นการสร้างความสมดุลทางอำนาจระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชน

ประการที่สี่ การให้ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stake Holder) มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ในท้องถิ่นตนเอง การรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนทุกภาคเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง

ด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบคิดที่ปรับเปลี่ยนกลับมาสู่กระบวนทัศน์ที่สอดคล้องกับรากฐานทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เน้นการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมทุกๆด้านมิใช่มุ่งเน้นทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แนวคิดนี้จึงค่อนข้างจะคัดค้านระบบเศรษฐกิจกระแสหลักตามแนวคิดตะวันตก แต่เนื่องจากระบบเศรษฐกิจกระแสหลักได้ยึดครอง วิธีการดำรงชีวิตของคนทั่วไปอย่างยากที่จะถอนรากถอนโคน จึงมี

ความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับกระแสหลักให้ได้ ทำให้เกิดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจภาคประชาชนที่เรียกว่า ธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ ให้คำจำกัดความของ “ธุรกิจชุมชน” ว่า ในความหมายที่เป็นเศรษฐกิจของชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมที่ไม่เน้นผลกำไรที่เป็นตัวเงินและเอาเปรียบผู้บริโภค แต่เน้นการส่งเสริมและการบริหารจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ที่มุ่งสร้างนวัตกรรมเพื่อให้เกิดความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเอง ความมี คุณธรรมและรับผิดชอบต่อสมาชิกของชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2544: 33-34)

แนวคิดธุรกิจชุมชนตามคำอธิบายข้างบนนี้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจกระแสนิยมตะวันตก ขณะเดียวกันก็ใช้ระบบคิดตามแบบของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือแนวคิดธุรกิจชุมชนในความหมายดังกล่าว จึงมีจุดแข็งที่สำคัญคือ ความเป็นเจ้าของร่วมกัน เมื่อกิจกรรมของชุมชนได้เริ่มดำเนินการแล้ว ชุมชนจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อผลที่เป็นเจ้าของต่อผลที่เกิดจากการดำเนินงานของประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนเอง คือ ให้มีส่วนร่วมกันคิด (What?) ร่วมกันทำ (How?) และร่วมกันรับผิดชอบ (For Whom?) บนรากฐานของความสามารถของชุมชนที่มีอยู่ จากการใช้ทุนชุมชนทั้งที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคมโดยมีเป้าหมายพัฒนาขีดความสามารถของบุคคล ครอบครัวและชุมชนด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้พึ่งตนเองได้ (สมเกียรติ ตั้งนโม อ่างในไพฑูริย์ นิมฉลิม และเดชพล ฐิตยารักษ์, 2547: 29-30) กิจกรรมของชุมชนจึงอาจจะมีได้ริเริ่มจากตัวชุมชนเองแต่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือเอกชน เมื่อกิจกรรมที่ชุมชนนั้นได้ทำเป็นธุรกิจแล้ว และมีเรื่องของกำไรเข้ามาเกี่ยวข้อง กำไรที่ได้จะต้องมีการแบ่งสรรให้สมาชิกของชุมชนอย่างแท้จริง

โดยถ้าไรที่ได้ อาจจะไม่ได้อยู่ในรูปตัวเงินแต่เป็นการสร้างรายได้ สร้างงานให้แก่คนในชุมชน จึงจะถือได้ว่าเป็นธุรกิจของเศรษฐกิจชุมชนที่แท้จริง

ดังนั้นธุรกิจชุมชนในความหมายที่เป็นเศรษฐกิจชุมชนนี้ จึงเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ของการพัฒนาที่มีความหมายลึกซึ้ง ในฐานะที่เป็นเศรษฐกิจฐานรากที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการและเป็นเจ้าของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นแนวทางการพัฒนาของชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การสร้างเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำรงชีวิตที่ปรับใช้ได้กับทุกๆ ภาคการผลิตของประเทศ โดยให้การดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนมีพื้นฐานอยู่ที่ความพอประมาณและความมีเหตุผลหรืออยู่ในทางสายกลาง อันเป็นรากฐานของเศรษฐกิจชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา การทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกันในอันที่จะผลิตให้พอเพียงกับการบริโภค รวมทั้งสามารถสร้างเสริมศักยภาพในการแลกเปลี่ยนอย่างเกิดประสิทธิผล ประสิทธิผลในที่นี้ก็คือผลประโยชน์จากการผลิตนั้นจะต้องนำมาเป็นศักยภาพของชุมชนหรือก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสมาชิกในชุมชนด้วย

ดังนั้น การเป็นเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง จึงสามารถแยกได้เป็นสองส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ การมีวิถีคิดแบบพอเพียงและการปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติในเศรษฐกิจของชุมชน (จุลศักดิ์ ชาญณรงค์, 2546: 83-84) ดังนี้

ประเด็นแรก การมีวิถีคิดแบบพอเพียง กิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดดังกล่าว คือ ชุมชนจะต้องมีปัจจัยที่จำเป็นแก่ชีวิตในชุมชน ทั้งนี้จึงต้องมีความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และความเข้มแข็งทางการเมือง สำหรับ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะเป็นสิ่งประกันได้ว่าคุณภาพชีวิตของประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนจะมีความยั่งยืนหรือมีอยู่ตลอดไป แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนมิได้ต่อต้านกระแสทุนนิยมแต่พยายามปรับเปลี่ยนให้เข้ากับกระแสอย่างมีเหตุผล การที่กิจกรรมของชุมชนจะมีพื้นฐานของความพอประมาณและมีเหตุผลอย่างแท้จริงได้นั้นก็โดยที่เน้นการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้รู้จักความเป็นเจ้าของ รู้จักพัฒนาตนเอง ริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งอาจใช้พื้นฐานของความเป็นอธิปไตยของชุมชนเข้ามาเป็นตัวเสริมให้รู้จักการปกครองตนเองจะได้รู้สึกว่าการที่ทรัพยากรของชุมชนนั้นพวกเขามีความเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกจากนี้จะได้รู้จักการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและบุคคลภายนอกได้ด้วย โดยสรุปชุมชนจะต้องร่วมเป็นเจ้าของและมีการปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองให้เป็นฐานรองรับ หรือเกื้อหนุนให้โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมมีความมั่นคง

ประเด็นที่สอง คือ การปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติเศรษฐกิจชุมชน นั่นคือ ต้องมีการปฏิบัติเป็นขั้นเป็นตอนหรือการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ตนเองอยู่รอดหรืออยู่ได้โดยการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้เริ่มอยู่ได้ด้วยตนเองลดการพึ่งพิง ขั้นที่สอง คือ เมื่อมีรายได้มากขึ้นก็ต้องปรับปรุงตนเอง มีการรวมกลุ่มในด้านต่างๆ คือ ต่อจากอยู่รอดแล้วก็ต้องอยู่ดีหรือมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ขึ้น มิใช่หยุดแค่เพียงความอยู่รอด เพราะนั่นจะเป็นการทวนกระแสการพัฒนาของประเทศชาติ (ซึ่งจะทำให้บุคคลที่ไม่ได้พัฒนาตนเองกินดีอยู่ดีได้ และไม่สามารถดำรงชีวิตอย่างผาสุกเท่าที่ควร) ต่อจากอยู่รอด อยู่ดี ก็จำเป็นต้องอยู่อย่างเจริญด้วย ขั้นที่สาม คือ นอกจากจะลดการพึ่งพิงจากภายนอกแล้วยังประสานประโยชน์กับภายนอกได้อีกด้วย อันเป็นการช่วยเหลือชุมชนของตนเองไปจนกระทั่งร่วมพัฒนาประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของประชาชนที่ต้องกระทำร่วมกัน ดังนั้นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะการกระทำดังกล่าวมิใช่เพียงแสวงหากำไรเพื่อความอยู่รอดของตนเองเท่านั้น แต่

เป็นกิจกรรมที่สร้างความอยู่ดีและอยู่อย่างเจริญให้ประเทศชาติอีกด้วย

สำหรับการปฏิบัติภายใต้แนวทางดังกล่าว ขั้นตอนการสร้างธุรกิจชุมชนจะต้องอยู่บนกระบวนการคิดและการปฏิบัติที่อาจสรุปได้ดังนี้ (พิทยา ว่องกุล, 2545: 67-69)

ประการที่หนึ่ง จุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือการผลิตสินค้าของชุมชน สมาชิกของชุมชนต้องมีเป้าหมาย เพื่อการบริโภคหรืออุปโภคของตนเอง และในครัวเรือนเป็นหลัก หรือด้วยการผลิตสินค้าในลักษณะที่หลากหลายเพื่อการพึ่งตนเองได้ ด้วยการลดรายจ่ายจากการซื้อและป้องกันไม่ให้เงินไหลออกไปนอกชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้การหมุนเวียนของเงินอยู่ภายในหมู่บ้าน ดังนั้น ตลาดของเศรษฐกิจชุมชนที่สำคัญเป็นอันดับแรก คือ มุ่งผลิตเพื่อตลาดที่เป็นของผู้ผลิตเอง

ประการที่สอง เมื่อสมาชิกผลิตเพื่อลดรายจ่ายของตนเอง หรือพึ่งพิงตนเองได้แล้วจึงค่อย ๆ ขยายการผลิตออกไปสู่เพื่อนบ้านเพื่อช่วยลดภาวะซื้อของแพงของเพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองก็ไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้าจากภายนอก ดังนั้น การตลาดขั้นที่สอง คือ ตลาดในชุมชนจึงมีเป้าหมายอยู่ที่ชุมชนโดยการผลิตเพื่อทดแทนสินค้าที่นำเข้ามาจากนอกชุมชน

ประการที่สาม เมื่อสินค้าเหลือจำหน่ายในชุมชนจึงจะนำออกจำหน่ายนอกชุมชนแต่ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ โดยต้องเริ่มต้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ใช้การลงทุนต่ำ ใช้แรงงานที่มีในชุมชนและรู้จักพัฒนา นำภูมิปัญญาเดิมมาใช้และถ้าต้องการจะผลิตจำนวนมากขึ้น ก็อาจทำได้ด้วยวิธียาขยฐานการผลิตจากปริมาณคนจำนวนมากแทนเครื่องจักรขนาดใหญ่ ดังนั้นการตลาดขั้นสุดท้าย คือ ตลาดนอกชุมชนที่เป็นการนำสินค้าที่เหลือจากการใช้ภายในชุมชนออกจำหน่าย นำเงินภายนอกเข้าสู่หมู่บ้าน

ขั้นตอนทั้งสามขั้นตอนนี้ เห็นได้ชัดว่าสอดคล้องกับการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอ

เพียงเป็นอย่างมาก ซึ่งจะนำไปสู่ความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจชุมชนอันเป็นรากฐานของประเทศ

สำหรับทัศนะของผู้เขียนเองมีความเห็นว่าหลักการที่สำคัญ คือ การพัฒนาวิถีการคิดของคนให้พึ่งตนเองได้บนเงื่อนไขที่ต้องตระหนักถึงศักยภาพและขีดความสามารถของตนเอง โดยต้องกระทำการใดๆ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากวิถีชีวิตและความจำเป็นในการอยู่รอดของตนเอง รวมทั้งการสร้างและพัฒนากิจกรรมและธุรกิจของชุมชนโดยสมาชิกของชุมชนสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาเอง บนรากฐานความคิด ความรู้ ความเข้าใจ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนโดยวิธีนี้จะทำให้ชุมชนสร้างพลังท้องถิ่นบนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ด้วยอำนาจของความผูกพันในชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

จุดอ่อนที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสนิยมตะวันตก คือ การสร้างความเจริญที่เกิดผลกระทบในทางเสียหายตามมาเสมอ เช่น การพยายามสร้างความเจริญของบ้านเมืองเกิด ควบคู่กับการทำลายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการศึกษาแนวตะวันตกมักจะต้องละทิ้งการศึกษาแบบภูมิปัญญาชาวบ้านไปด้วย หรือการลงทุนด้วยเงินตรา มักจะต้องอยู่บนเงื่อนไขของการเก็งกำไรและการเอารัดเอาเปรียบ ประเด็นการทำลายเหล่านี้ สิ่งสมพอกพูน กลายเป็นความเสื่อมทางสังคม ความเจริญทางวัตถุลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของคนในชุมชน เพื่อเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตของรายได้ประชาชาติ สุดท้ายความมั่นคงของสังคมคลอนแคลนลง ขาดพลังทางจริยธรรม ทำให้ต่อสู้เพื่อความดีงามและความถูกต้องอ่อนกำลังลง ภาพรวมที่เกิดขึ้น คือ โครงสร้างทางสังคมอ่อนแอจนยากที่จะเยียวยา ยากที่จะพึ่งพาตนเองได้ เมื่อถึงเวลาที่ล่มสลายทางออกทางเดียว คือ การดึงเอาความสัมพันธ์เดิมกลับมาเพื่อรวมตัวกันให้เหนียวแน่นด้วยแนวคิดที่ปฏิเสธแนวคิดกระแสหลัก แล้วย้อนกลับมาดูตนเองพิจารณาสิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของความมั่นคง ยั่งยืน ปฏิเสธธุรกิจแนวทุนนิยมอย่าง

เข้มข้น สร้างความสมดุลให้กับชีวิต ครอบครัว และ สังคม สถานที่แห่งชีวิตและสังคมเข้าด้วยกันตาม แนวทางปรัชญาพอเพียง การก้าวถ่วงล้าลึกของการ พัฒนาตามกระแสตะวันตกอาจยากที่จะถอนตัวแต่ ก็มีไว้ว่าจะเป็นไปไม่ได้ ประเด็นสำคัญ คือ สังคม ไทยต้องคิดอย่างจริงจังและเป็นระบบ โดยเชื่อมั่น ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่า จะสามารถเป็น แนวทางการกลับมาเป็นตนเองของประชาชนชาว ไทยที่มีสถาบันหลัก ซึ่งมีชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็น หลักชัย

บทสรุป

กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนซึ่งโดยแท้จริงน่า จะเป็นแนวคิดที่มีต้นกำเนิดมาช้านานแล้ว เพียงแต่ ชุมชนชนบทมิได้เรียกกิจการที่ชุมชนร่วมมือกันทำ แล้วนำออกมาขายเพื่อยังชีพว่า เป็นเศรษฐกิจของ ชุมชนและเห็นความสำคัญว่าเป็นฐานรากของสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาผ่านไปรวมทั้งการแปร เปลี่ยนของกระแสเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้กิจกรรมของเศรษฐกิจฐานรากถูกละเลยและ มองข้ามความสำคัญไป ความสามารถในการพึ่ง ตนเองของชุมชนในการผลิตเพื่อยังชีพจึงขาดหายไป จากสังคมไทย จนเมื่อความล้มเหลวของกระแส การพัฒนารูปแบบทุนนิยมกระแสตะวันตกเกิดขึ้น จึง เริ่มกลับมาเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเป็น แกนกลางยึดเหนี่ยวเพื่อพัฒนาประเทศสู่การพัฒนา อย่างยั่งยืนด้วยลักษณะเศรษฐกิจ พอเพียงที่สรุปได้ สี่ประการ ดังนี้ การพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดบน ความพยายามที่จะอาศัยตนเองให้มากและอาศัย ปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุด การให้ทรัพยากรให้เกิด ประโยชน์คุ้มค่าที่สุด การไม่ผลิตและบริโภคเกิน กำลังจนเสียดุลธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมช่วยเหลือ อื้ออาทรกันควบคู่ไปด้วย (บุญเสริม บุญเจริญผล, 2543: 37) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญา ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวไทยตามหลักมัชฌิมา ปฏิปทา คือ ถือหลักมัถตัญญุตานในพุทธศาสนาที่มี หลักการว่า เป็นผู้เลี้ยงชีวิตง่าย อยู่ง่าย กินง่าย แต่

พอดี ซึ่งเป็นความพอเพียงที่มีเป้าหมายให้มนุษย์ ดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจอย่างมีความสุขอันเกิดจาก การรู้จักพอ นอกจากนั้นวิถีการปฏิบัติตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เกษตรกรรมที่พึ่งพิงเทคโนโลยีน้อย และมีการดำรง ชีวิตด้วยฐานความรู้ที่มีได้เอาชนะสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่าง ยั่งยืนได้

เศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอ เพียงที่มุ่งให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าและบริการ เพื่อให้ในครอบครัวและ ชุมชน และจำหน่ายสินค้าและบริการเพื่อจัดหา ปัจจัยที่จำเป็นภายนอกโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุน ทางสังคมและทรัพยากรของชุมชนเป็นฐานในการ ผลิตและยึดหลักการของความพอเพียงและความ สมดุล จึงเป็นทางเลือกของสังคมที่จะเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจจากระบบเศรษฐกิจการตลาดสู่ ระบบเศรษฐกิจที่มีการพึ่งพาตนเองเพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชนเป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคมปัจจัย ที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาตาม แนวทางดังกล่าวได้นั้นมีสองปัจจัยหลัก ปัจจัยแรก คือ การสร้างพลังความรู้ ความคิด ตามกระบวนการทัศน์ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความเข้มแข็งจน ความรู้จากกระบวนการพัฒนากระแสหลักไม่มี พลังในการอธิบายการแก้ไขปัญหาได้หรือมีการ แก้ไขได้อย่างจำกัด ปัจจัยที่สอง คือ การเกิดและ ขยายตัวของชุมชนภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ของ เศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อ เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มแข็ง จริงจัง และต่อเนื่อง ปัจจัยทั้งสองประการนี้จะเป็นพลังการ เปลี่ยนแปลงให้เศรษฐกิจชุมชนดำรงอยู่อย่างมั่นคง ในระนาบเดียวกับเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเป็น การกิจของทุกคนในสังคมที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วม กันทำ ทั้งในวันนี้ และวันต่อไป

สังคมที่เข้มแข็งจึงเป็นสังคมที่ชุมชนเป็นผู้ สร้างความรู้เพื่อรับใช้วิถีชีวิตของตนเอง ไม่ใช่ สังคมที่รอคอยที่จะบริโภคความรู้และตกอยู่ภาย

ได้กับटकของความรู้ที่ผู้อื่นเป็นผู้สร้าง ดังนั้น ชุมชนต้องเริ่มต้นทบทวนความรู้และความเข้าใจที่ว่าด้วยความรู้และธรรมชาติของความรู้ในวิถีชีวิต วิธีการในการแสวงหาความรู้จากกรปฏิบัติใน ชุมชน ขอบข่ายของความรู้ทั้งภายใน ภายนอก และการบูรณาการความรู้ทั้งสองชุดเพื่อการ พัฒนาให้เหมาะสมในแต่ละบริบทสังคม ที่จะนำ

ไปสู่การสร้างเสริมฐานชีวิตที่เข้มแข็งของชุมชน และสังคมได้ หากเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทาง เศรษฐกิจ พอเพียงที่สามารถพึ่งพาตนเองโดย การสร้างสรรค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง จะสามารถ นำไปสู่สังคมที่มีความรู้เป็นฐานสู่การพัฒนา อย่างยั่งยืน ☸

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. “การพัฒนาทางเลือกใหม่” ใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (บรรณาธิการ), **วิถีแห่งการพัฒนา: วิถี วิทยาศาสตร์สังคมไทย** พิมพ์ครั้งที่ 3. หน้า 179-200. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- จักรมณท์ ผาสุกวนิช. “การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง”. **วารสารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2** (ตุลาคม-ธันวาคม 2547) : 21-31.
- จุลศักดิ์ ชาญณรงค์. “ธุรกิจชุมชน: ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่” **สุทธิปริทัศน์ 17** (มกราคม- เมษายน 2546) : 80-86.
- ชมพู โกติรัมย์. “มองเศรษฐกิจ-ชุมชนไทยในกระแสทุนนิยมโลกจากบริบทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9” **ศรีปทุมปริทัศน์ 3** (มกราคม-มิถุนายน 2546): 31-40.
- อำรงค์ อุดมไพจิตรกุล. **เศรษฐศาสตร์พอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ(พ.ว.) จำกัด, 2544.
- พิทยา ว่องกุล. “หลักคิดและการพัฒนา: ธุรกิจชุมชน-วิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวมที่ยั่งยืน” ใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ), **เศรษฐศาสตร์การเมือง(เพื่อชุมชน)**, หน้า47-72. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ไพฑูมพล นิ้มเฉลิม และเดชพล จิตยารักษ์. “เศรษฐกิจชุมชน: ความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานราก” **วารสารเศรษฐกิจ และสังคม 41** (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2547): 28-33.
- เย็นใจ เลหาวนิช. “การสร้างคน” **วารสารไทย 22**(ตุลาคม-ธันวาคม 2544): 77-84.
- วิจิต นันสุวรรณ. “วิสาหกิจชุมชนทิศทางใหม่ของการพัฒนา”. ใน เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันสุวรรณ และ จำนงค์ แรกพิจิตร (บรรณาธิการ), **วิสาหกิจชุมชน แผนแม่บท แนวคิด แนวทาง ตัวอย่างร่างพระราชบัญญัติ**, หน้า 1-31. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2544.
- สรอเสรีภู วงศ์ชะอุ่ม. **การพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2544.
- เสรี พงศ์พิศ. “แผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน” ใน เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันสุวรรณ และจำนงค์ แรกพิจิตร (บรรณาธิการ), **วิสาหกิจชุมชน แผนแม่บท แนวคิด แนวทาง ตัวอย่างร่างพระราชบัญญัติ**, หน้า 1-31. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2544.